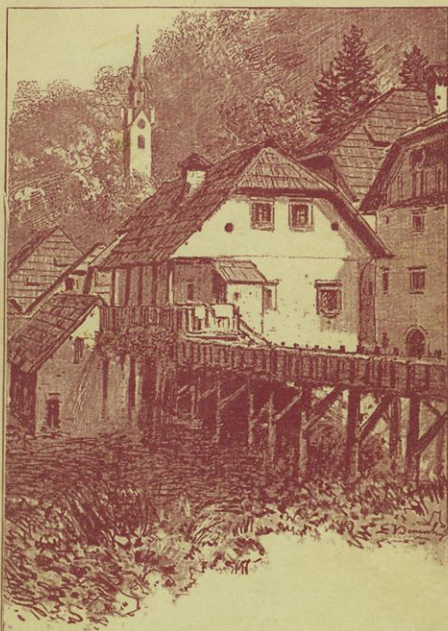

44125

DR. RUDOLF ANDREJKA
KROPA IN KAMNA GORICA

V LJUBLJANI 1924

1313.

*Svojemu visokospoštovanemu
predstojniku in prijatelju, gospodu
Jankotu Kremenčaku*

Dr. RUDOLF ANDREJKA *Rudolf*

KROPA
IN
KAMNA
GORICA

KRAJEPISNO-ZGODOVINSKI POIZKUS

S ŠESTIMI LESOREZI
VLADISLAVA BENESCHA

V SAMOZALOŽBI

V LJUBLJANI 1924

44125

Ø 5354/1950

«Kropa je en velik' mest'.»
Narodna.

Pri Podnartu, kakih 40 km od Ljubljane, se izteka v Savo močan gorski potok Lipnica, ki priteče nekako v višini Radovljice izpod temnih skal 1200 m visoke Jelovice, tvoreč lepo dolinico, vzporednico savske doline.

V tej dolini, odnosno dolinici pritoka Kroparice, ležita ob vznožju Jelovice dva kraja, vezezanimiva po svoji prirodni krasoti, svoji starodavni zgodovini in svoji še danes živahni domači železarski obrti: trg Kropa in vas Kamna gorica.

Iz postaje Podnart vodi ob Lipnici navzgor okrajna cesta, ki se zavije, zapustivši gorenjsko železnico, proti zapadu. Na brdih ob levi strani se beli cerkev in farna vas Oliše, ali kakor se sedaj, toda napačno zove Ovšiše, potem pa skoro 3 km ni več nobene naselbine, dokler nas ne pozdravljajo prve hiše male vasi Lipnice. Ob potu šumi istoimenski, bistri potok, poln žlahtnih postrvi; prod in mivka ob bregovih nam pričata o njegovi neugnani mladeniški moči. Gori na levi, ob peščenih, polzečih se bregovih čepi vas Brezovica na vznožju hriba Kamne gorice. Pirčeva tovarna žičnikov je zadnje poslopje lipniške vasi. Tu sem prihaja iz Brezij in Otoč romarska steza, ki vodi čez Srednjo Dobravo in preko ceste naprej mimo Brezovice po grebenih Kamne gorice, Pečij in Kresa naprej na sedlo Barigla med Kropo in Češnjico, na Jamnik ter odtod ali na Dražgoše in Železnike ali pa v Selca in Škofjo Loko. Ta pot, ki je zaradi svoje priljubljenosti v krogih planincev tudi dobro in stalno markirana (v planinskem oziru je najbližja in najlepša pot na Ratitovec iz postaj Otoč in Podnarta), je bila nekdam od sedla Barigle naprej ena najvažnejših poti za rudarje, železarje, ogljarje in sodarje v Kropi in Kamni gorici ter na Jelovici. Ona je tvorila najkrajšo vez med Kropo in Železniki, a je bila tudi del trgovske in kupčijske poti v Trst in Italijo, ki je vodila preko Železnikov in Petrovega brda v dolino Bače, Tolmin, Čedad in naprej.

Markirana steza, ki vodi mimo Brezovice na omenjeno pot, ostaja sedaj, ko korakamo po cesti, na levi. Pri vodni žagi, ki jo pa ne goni več Lipnica, ampak že njen pritok Kroparica, se cepijo doline in ceste. Proti zapadu vodi cesta, premostivši Kroparico, med izrastki Jelovice na levi in nizkim hribovjem «V r e č e» na desni v dobri četrt uri ves čas položno v Kamno gorico in odtod v Zg. Lipnico in Kolnico, odnosno na Lancovo in v Radovljico.

Trg Kropa.

Ob desnem bregu Kroparice vodi proti jugu usmerjena okrajna cesta vedno bolj navkreber. Na levi strani ji sledi že prej omenjeni, z bukovino in hrastovino obraščeni, ne previsoki greben, ki se na sedlu Barigla strne z izrastki Jelovice, na desni strani pa se krožijo visoki in vedno strmejši robovi Jelovice v pravi gorski hotel, v katerem izvira naša spremljevalka, poskočna Kroparica, ač kakor ji tudi pravijo Pr é p r o v k a. Po četrturi hoji zagledamo na levem pobočju sedla Barigle, kakih 30 m nad cesto, lično cerkvico z značilnim zvonikom, ki ima na koncu strehe še štiri majhne stolpiče ter spominja s tem na slog čeških cerkva. Na cerkveni strehi je večji stolpiček; v njem visi tako zvani «navček», mali zvon, ki zvoní umirajočim. Ime izvajam iz staroslovenske besede «nav», ki znači raj, torej zvonec, ki zvoní umirajočim v raj. Zgodovinsko zanimivo je, da je ta navček zvonil tudi domačim trgovcem, ko so se s svojim železnim tovorom odpravljali iz Kroepe na daljno pot v Italijo in Trst, in sicer toliko časa, da so dospeli do vrha Barigle. Cerkev je podružnica farne cerkve v Kropi in posvečena Materi Božji. Bila je nekdanj romarska cerkev in je stara kakih 200 let.

Ko dospemo pod cerkev, zagledamo tudi že dober del trga Kroepe, potisnjenega med bregove Kroparice in pobočja Jelovice, ki se tu strinjajo v pravo kotlino, ki se tudi zove «K o t e l». V prepadnih skalah, skoraj navpično raste Jelovica v nebo. Na levi zagledamo najprvo strmo steno, ki se imenuje B a b j i z o b, kakor njegov večji brat nad Kupljenikom, odnosno Bohinjsko Belo, potem sledijo O r l ó v i n a, Z i d a n a skala, Š p i k, Č e l o in V r e t e n o.

Diven je pogled na ta kotel in na slikovite stare, a mogočne kroparske hiše ob bregovih šumeče in peneče se Kroparice

ali Préprovke, o kateri pravi Valvasor, da ima medicinalno moč, posebno za čiščenje želodca in krvi.¹ Na desni strani, pod vrhovi Čela in Vretena, se vzdiguje visoko nad trgom farna cerkev sv. Lenarta.

Motiv iz Krope: V ozadju podružnica M. Božje.

¹ «Besitzt an seinem Ursprung eine medizinierte Kraft, sintemal es eingetrunkten laxirt und purgiret, also daß ein solcher, der eine Blut-Reinigung vonnöthen hat, sich wol darnach befindt.» (Ehre des Herzogthums Krain, III. žv., XVIII. pogl., str. 386.; glej tudi IV. knjiga, XXXV. pogl., str. 603.)

Prva hiša pri vходу v trg je dobra, staroznana gostilna Jalenova. Par korakov od nje zagledamo na desni veliko tovarniško poslopje — tovarniške delavnice «Prve žeb-ljarske in železnoobrtne zadruga v Kropi in Kamni gorici». Kdor bi v tej pravcati tovarni, opremljeni s turbino 50 konjskih moči in rezervno lokomobilu, z najmodernejšimi stroji za žeblje, s topilnico, strojniško kovačijo itd., iskal starodavno domačo železarsko in kovaško obratovanje, bi se zelo zmotil. Stara obrt se je prilagodila v bistvu — izvzemši kakih 7 vigencev — modernemu tehničnemu razvoju, ker se mu je morala prilagoditi, ako je hotela uspevati in živeti.

Tu je prilika, da se ozremo malo po zgodovini te staroslavne železarske in žeb-ljarske obrti. Za železarstvo so bili v teh krajih dani naravni pogoji. Vsa Jelovica in sosednji Ratitovec sta bila sila bogata na železni rudi, predvsem na tako zvanem rjavem železovcu (Brauneisenstein) in bobovcu (Bohnerz). Slednja ruda, ki ima obliko večjih in manjših rjavih kamnov v obliki boba (odtod ime), je ležala kar na površini. Še danes jo dobite na kosmatem Ratitovcu mnogokrat kar na poti ali na kolovožu. Zato so nastale v dolinah, ki obkrožajo to gorovje, namreč v dolinah selške Sore (Sorice), Save Bohinjke in Lipnice že zgodaj železarske obrti in naselbine, katerih glavna središča so bili Železniki v selški dolini, Bohinjska Bistrica v savski in Kropa — Kamna gorica v lipniški dolini. Okoli teh središč, ki so bila med seboj zvezana po trgovskih in strokovnih odnošajih, po priseljevanju in odseljevanju rudarjev, trgovcev z železom, ogljarjev itd., so posebno na vzhodnem in južnem pobočju Jelovice ter na obronkih Ratitovca vzrastle rudarske naselbine, kakor Knapi v dolini Bukovščice, Jamnik, Lajše in Kališe na vzhodnih in južnih izrastkih Jelovice, Rudno v dolini Češnjice, Kolnica v dolini Lipnice itd. Že imena teh naselbin kažejo na nekdanjo rudarsko obrt, še bolj pa store to stari, napol podrti ali pa docela zasuti rudni rovi in jame, na katere naleti čestokrat popotnik v Jelovici (Vodice, Prijateljeva jama, Planice) in okrog Jamnika, da celo na Ratitovcu tik pod Krekovo kočo leži taka zapuščena jama.

Prvotno železarstvo v teh krajih je bilo zelo primitivno. Kjer se je našla ruda v večjih množinah, tja se je postavila preprosta peč, kjer se je ruda topila. To je bilo ponajveč ne v dolini, ampak na vrhovih Jelovice, kjer se je pač ruda našla.

Ob strmih gorskih obronkih na vetrnem kraju so skopali v zemljo globoko jamo; od strani pa so vdolbli vanjo rov ali sapnik, skozi katerega je podpihoval veter, ki je trajno pihal na teh krajih, pod rudo položeno ogljeno žerjavico. Te peči, od katerih je stala ena n. pr. pri Prijateljevi jami v bližini planine Vodice, so bile tako zване vetrne peči (Windöfen). Na drugih krajih, kjer ni bilo vetra, pa so skopali v zemljo okroglo žlebino, počez položili drv in oglja, nasuli rude ter kurili in vpihavali sapo z ročnim mehóm. V globino se je odtekalo železo, katero so pri nizki vročini tako rekoč le izsesavali iz lahko talilne rude. Seveda je ostajalo v žlindri še polovico železa.

Pozneje so začeli zidati topilne peči, toda tudi še vedno na kraju, kjer se je ruda dobivala. Tak plavž je bil le tri do štiri čevlje visok in en do dva čevlja širok. Tudi v teh plavžih rude pri svojih slabih pripomočkih niso znali dobro raztopiti. Razpihávali so žerjavico že z večjimi mehovi, ki so jih gonili z rokami ali nogami. Železne kepe, ki so se pridelale v teh malih plavžih, so spravili do roba pogorja in jih zvalili po «rižah» (drčah) v dolino. Te kepe so imenovali volka, peči same pa se imenujejo še v listinah 16. stoletja **slovenske peči**.

Šele v 15. stoletju se prične prava fužinarska obrt. Plavže so prestavili s hribov v doline, mehove pa je gonila že vodna sila. Volki, ki so ga privalili s hriba, je bil že prost ogljika, pravo kovno železo; v dolinskem plavžu so ga le še razbelili in razdelili pod kladivom. V Kropi so pri «Starem kladvu», t. j. v Zg. Kropi, že v 14. stoletju sezidali slovensko peč na volka, v Sp. Kropi pa leta 1442. V 16. stoletju najdemo slovenske plavže že tudi v Kamni gorici, Kolnici in Lipnici.

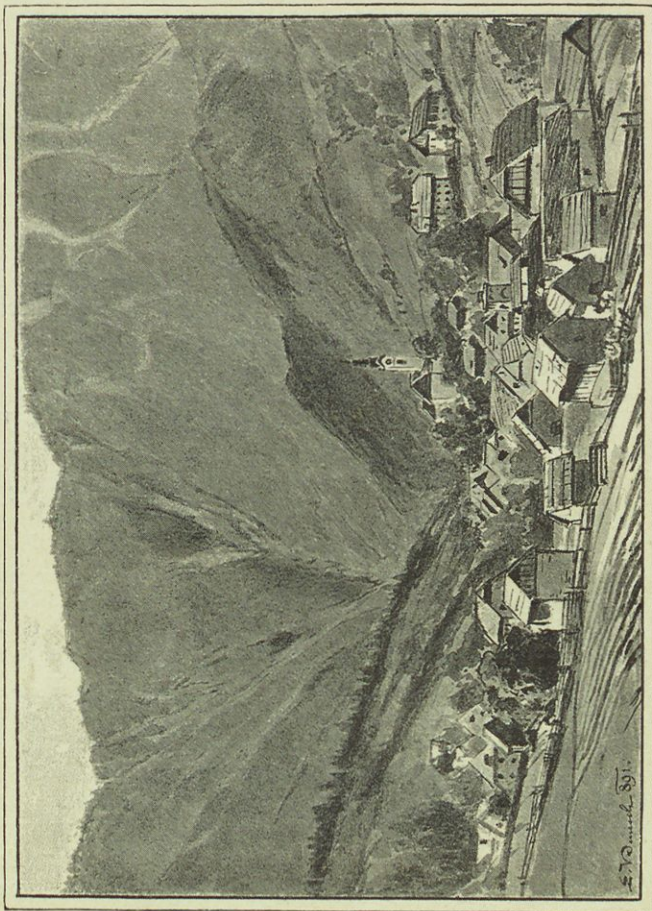
Polagoma, od 16. stoletja naprej, se je plavžarstvo zboljševalo. Namesto dokaj preprostih «slovenskih peči» se uvajajo boljše nemške ali laške, «brešjanske» peči z dvojnimi pihalom. Te peči so bile že malo višje in bolj podobne visokim plavžem. Bile so do deset čevljev visoke ter po dva do tri čevlje široke. Na desni strani pihališča je bila luknja, skozi katero so izvlekli volka. V 24 urah sta zrastle dva volka po štiri cente težka, a dala pod kladivom dva centa čistega železa. Mojster-kladivar je volka razcepil v štiri ali šest delov, prevaril te dele v posebni peči in potem raztegnil v železne droge ali palice, ki so se oddajale v manjša ognjišča, tako zване «cajne», za podrobno izdelavo žebeljev itd.

Proti koncu 18. stoletja šele so se začeli pri nas razvijati najprej v Bohinju, na Javorniku in na Savi tako zvaní visoki plavži (Hochöfen), katerih zadnji ostanek se vidi na Slovenskem le še v Železnikih. Bili so 18 do 22 čevljev visoki. V teh plavžih pa se železo čisto drugače napravlja kakor v prej omenjenih slovenskih, nemških in laških pečeh na volka. Ruda se ne plavi, ampak se popolnoma raztopi, ne da bi se očistila ogljika ali pa napravil volk. Tekoče železo se nabira na dnu peči; kadar ga je dovolj, predere plavžar z železnim drogom spodaj ilovnati zamašek in skozi ta predor se izlije goreča tekočina v že pripravljene ilovnate gredice. Tam se shladi; žlindra, ki je na vrhu, se odkoplje, sirovo železo (grodelj), ki je na dnu, pa se vzdigne. Obliko ima seveda ploščnato, kakor so bile gredice, v katerih se je shladilo. Ta grodelj raztolčejo na kosce in ga vržejo v drugo pretopilnico z železnimi stenami, da se dobi kovno železo, ki je mnogo boljše od železa iz volka. To železo, ki se pa tudi imenuje volk ali kôta (iz italij. cotta) in je prosto ogljika, se vzdigne iz pretopilnice z velikimi kleščami in se donese pod «norca» ali pod veliko kladivo. Tu se razdeli na dva dela, ki se imenujeta maselja. Še enkrat se maselji prevarijo v peči, potem se pa raztegnejo v palice ali v cajne (železne šibice).

Železarska obrt je cvetela v Kropi, Kamni gorici in okolici že od 15. stoletja naprej. Da pa je bila tu brez dvoma v 16. stoletju že zelo razvita, nam spričuje rudarski red z dne 3. januarja 1550., ki ga je izdal cesar Ferdinand I. za fužine Kropo, Kamno gorico in Kolnico v radovljiškem gospodstvu. Iz zgodovinsko važne listine razvidimo, da so imele te fužine svojega posebnega rudarskega sodnika, ki je upravljal občino v političnem in ekonomskem oziru, obenem pa sodil v vseh civilnih in kazenskih stvareh, izvzemši tako zvane kapitalne zločine (umore, uboje itd.), ki so spadali pod deželno ali krvavo sodišče. Fužinarji so imeli tudi pravico izvažati svoje železarske izdelke v Trst, Gorico in Videm («Weiden» = Udine) po krajši poti preko Bače (Vötsch), seveda proti temu, da so carine, naklade in mitnine tudi zanaprej plačevali mitnicam na daljši ljubljanski cesti.

Rudarji in vsi, ki so imeli z rudniki, plavži in fužinami opravila, pa so uživali za tedanje čase važno svoboščino — oproščeni so bili vojaške službe. To pravico so uživali tudi ogljarji, da, celo kmetski sinovi, če so le zasledili

ružo in so dokazali, da so začeli kopati. To svoboščino sta i fužinarska gospoda i rudarsko delavstvo skozi stoletja odločno branila proti gosposki in celo proti cesarju samemu. Trška in

Kropa: V ozadju Babji zob, Orlovina in Zidana skala.

sodna «svoboda» je segala do konca kroparske doline, tam, kjer se steka Kroparica v Lipnico. Ondi je stal star mejnik, postavljen leta 1728., ki ga zdaj ni več, z napisom: «Vera sunt insignia iurisdictionis Cropensum in tempore adventus Caroli

Sexti elevata».² Pred to mejo so se morali ustaviti uradniki in biriči radovljiškega gospodstva, ki bi le prerado skušalo dobiti sodno in upravno oblast nad Kroparji v svoje roke. Fužine so imele tudi pravico dobave lesa za svoje oglje v gozdovih radovljiškega gospodstva in so to pravico tudi na vso moč uveljavljali proti radovljiškim graščakom. Gospodstvo Radovljica s Pustim gradom (Wallenburg) nad Kamno gorico je bilo dolgo let v posesti celjskih grofov. Po umoru zadnjega Celjana grofa Urha II. (leta 1456.) pa je gospodstvo prešlo v last cesarja, ki ga je oddal v najem najprvo Dietrichsteincem, potem pa grofom Thurn (1616), toda izvemši rudokope, visoke gozde in črnogorice (Hoch- und Schwarzwälder).

Prvi rudarski sodnik za Kropo, ki ga omenjajo zgodovinske listine, je kroparski domačin Klemen Bobek, ki ga je nadvojvoda Karel imenoval leta 1546. Kot drugega sodnika omenjajo listine iz leta 1568. Filipa Saun (Son) v Spodnji Kropi. Slede: Maks Plavec (leta 1669.), Jakob Gašperin (leta 1690.), Matevž Chrobat (leta 1713.), Andrej Chrobat (leta 1739.), Andrej Grošelj (leta 1746.), Gregor Potočnik (leta 1770.).

Zelo stare gosposke fužinarske rodbine v Kropi so Gašperini in Šolarji, ki se omenjajo že leta 1569., potem Mazzolli (leta 1579.), Kunstli (leta 1579.), Guzelji (leta 1588.), Žigoni (leta 1668.), Plavci (leta 1690.), Kappusi (leta 1698. Janez Kappus pl. Pichelstein) itd. Fužinarska knjiga iz leta 1790. omenja v Spodnji Kropi kot fužinarsko gospodo: Primoža Gašperina, Jurija Jalena, Gregorja Kappusa dediče, Luko Klinarja, Primoža Magušarja, Luko Potočnika, Ano Potočnik, Luko Praprotnika, Karla Pibravca, Jero Supan, Petra Rabiča, Andreja Šliberja, Jakoba Pogačnika, Franceta Wodleya.³

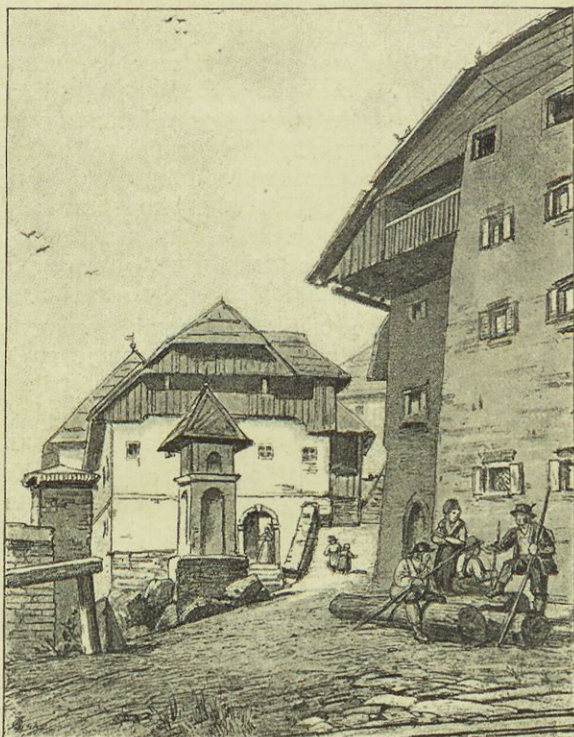
Od stare fužinarske gospode v Kropi žive še danes potomci sledečih rodbin: Ažman, Gašperin, Gašperšič, Jalen, Klinar, Lazar, Leš, Magušar, Pibrovc, Rabič, Šolar, Zupan i. dr.

Fužinarstvo je imelo posebno na kmetsko ljudstvo, ki je ječalo pod jarmom različnih graščinskih gospodstev, veliko privlačno silo. Dočim je bil kmet in njegovo potomstvo »glaebae

² »Pravo (istinito) znamenje kroparskega sodstva, postavljeno za prihoda Karola Šestega.»

³ Od tega Wodleya nosi po vsej priliki velik gozdni del v Jelovici pod Martinčkom ime »Bodlajka».

adscriptus», prikovan na grudo in so morali sin kakor oče in ded in praded robotati gospodi, služiti kot vojaki itd., je kmet-ski sin, ki je začel ali sam kopati rudo ali pa se je vpisal med fužinske rudarje, žebjarje in ogljarje, svoboden ter se je

Kropa: Pibrovčeva hiša s starim znamenjem.

lahko, ako je bil priden in podjeten, celo povzpel do občince, da celo, če je kupil in trgoval z železom, do gospoda.

Še danes priča ponosna Pibrovčeva, Magušarjeva, Klinarjeva (sedaj Hlebčeva) ali Mazollova hiša (sedaj šola) o bogastvu, pa tudi o dobrem okusu te gospode. Zanimiva je v tem pogledu tudi hiša pri Potočniku v Zg. Kropi, kjer je bil za časa Francozov sedež kroparskega

županstva (mairie). Tu in na Mazollovi hiši se v lepih obokih in vitkih stebričih pozna vpliv italijanskega sloga.⁴ Posebnost Kroepe v juridičnem in stavbnem oziru je vsekakor Janova (Florjanova) hiša, ki ima za vsako nadstropje poseben vhod (hišna vrata) in posebnega lastnika (sedanja lastnika Vidic in Mihelič), ki je kot tak tudi vpisan v zemljiški knjigi. Hiša stoji na levem bregu Kroparice, nekako v sredi na trgu, nasproti Pibrovčevi hiši. Tehnično mogoča sta dva posebna, ločena vhoda v popolnoma ločeni nadstropji samo s tem, da je hiša zidana na pobočju hriba, tako da je zgornje, proti hribu obrnjeno prvo nadstropje s hriba sem prav za prav pritličje. Takih hiš je v Kropi več. Ena taka hiša (na desnem bregu Kroparice), malo naprej od šole, ima zvezo med obema vhodoma, ki sta sicer drug nad drugim za nadstropje višja, a v vsakega stopiš naravnost s ceste, odnosno poti. Prehodu med obema po hiši pa pravijo, ker je tako čuden in temen, «pekú» (pekel).

Sploh ima Kropa več takih krajepisnih zanimivosti. Od vigencev, katere bomo pozneje še podrobneje popisali, obstoje v Zgornji Kropi nad hišo pri Potočniku trije vigenci, od katerih nosi spodnji, opuščeni, ime «pekel», srednji «vice», zgornji, že na koncu vasi, pa «nav», t. j. raj.

Nasproti sedanji šoli je stal na desnem bregu Kroparice veliki plavž, ki so ga morali oktobra leta 1919. zaradi nevarnosti, da se sesuje, podreti. V bližini te šole vodi v hrib pot proti farni cerkvi sv. Lenarta, ki jo je bil sezidal že leta 1481. Lenart Kacijanar. Fara se je ustanovila stoprav leta 1620. ter je bila podvržena prezentaciji cesarja.

Prvi župnik je bil Lenart Mulej, sledili so mu Janez Casperin, Janez Popol, Karel Razza, Jakob Perne, Peter Tomažin itd. Cerkveno prošenje se je od starine vršilo na velikonočni ponedeljek, na nedeljo po sv. Marjeti in na nedeljo po sv. Lenartu (glej Valvazor VIII., str. 736). Cerkev kaže še danes v svoji obliki, da je bila dvakrat razširjena. Zidana je v romanskem slogu. Lepa je slika sv. Lenarta, a umetniško vrednost imata stranska oltarja ob presbiteriju, kjer sta sliki trpečega Zveličarja (na levi) in sv. Jožefa (na desni), deli Matevža

⁴ Od teh starih kroparskih hiš se vidi na bakrorezu, ki ga priobčuje Valvazor v Ehre des Herzogthum Krain, III. knjiga, XVIII. pogl., str. 386 in 387, že Mazolljeva in Pibrovčeva hiša, dočim Klinarjeve palače še ni na sliki.

Langusa. Strop je dobil v novejšem času čedne freske izpod roke slikarja Bradaške star. Zanimivi sta sliki sv. Miklavža in sv. Florijana, ki naj varujeta Kropo pred povodnijo in ognjem.

Voda in ogenj! Prvine, brez katerih ne more kovaška obrt obstati. A ta elementa se kaj rada obrneta proti svojim gospodarjem in krotiteljem:

«Kajti elementi tvóre
črtijo človeških rok.»

Še niso popolnoma izginili sledovi in spomini na grozni požar, ki je leta 1900. upepelil polovico Kroke na levem bregu Préprovke in se ustavil šele pred Mazollovo hišo (šolo). Zato ta spodnji del, v katerem se nahaja «Gosposka ulica», kakor jo Kroparji včasih imenujejo, ne napravi več tako starinskega in prvobitnega vtisa kakor ostali deli, ki jim je požar prizanesel.

Naj omenimo od zgodovinskih znamenitosti Kroke še prastaro znamenje, stoječe nasproti Pibrovčeve hiše na začetku poti na Bariglo in Jamnik. Pri tem znamenju je, kakor veli ustno izporočilo, ljubljanski škof Tomaž Hren pridigoval ter sežigal nevarne knjige in postile kroparskih protestantov.

Značilno za Kropo in njeno okolico je češčenje sv. Barbare in sv. Ahacija kot patrona rudarjev. Tako se nahaja sv. Ahacij v stranskem oltarju cerkve sv. Primoža in Fortunata na Jamniku, sv. Barbaro pa imajo v stranskih oltarjih Kropa, Kamna gorica, Sv. Križ nad Kališami in Dražgoše, torej cerkve vseh onih krajev, kjer so nekdanje živeli in trpeli, delali in se radovali rudarji. Naj omenimo v tej zvezi še komaj razločno kamenito glavo, ki je še danes vzdana na severni strani cerkve sv. Jederti na Lajšah, prav ob že večkrat omenjeni trgovski poti železarjev iz Kroke in Jamnika v Železnike in daljno Italijo. Poleg nje je v vnanjo steno vzdian nabiralnik, v katerega so polagali potniki svoja darila za srečno daljno pot. Stvar je vsekakor vredna, da jo raziskujejo in razjasnijo naši zgodovinarji in konservatorji.

Sedaj pa si hočemo ogledati natančneje ono zadnjo reminiscenco iz starih fužinarskih časov, oni resnično še živeči ostanek dela že davno v večnost zatoneh stoletij in rodov, ki se naziva s starodavnim imenom:

«Vigenc».⁵

Ob umerjeno tekoči vodi, izpeljani iz deročega potoka v obzidano in ograjeno mlinščico, stoji kakih 10 m dolga lesena koliba ali «bajta», krita s škodljami ali pa tudi z navadnimi deskami. Na mlinšici je (navadno ne preveliko) kolo in vzvodi, zvezani z njim, izginjajo v notranjost te bajte. To je v i g e n c,

Vigenci.

proizvajalnik mnogih milijonov žebeljev, ki so jih v njem skovale v teku stoletij pridne roke slovenskih kovačev v 12- do 16urnem delu, vigenc, danes že skoro zanemarijena in zaničevana podlaga nekdanjega blagostanja rudarskih krajev na Gorenjskem.

Ura na zvoniku Sv. Lenarta je odbila ravno tri. Za vogalom vigenca se je prikazala v gluhem somraku temna postava. Obstane pred spečimi hišami in zapoje:

Sveti se, sveti beli dan,
K nam bo prišel Jezus sam
Iz rožo Marijo cartano
In s to nebeško družino.

⁵ Jezikoslovni postanek imena vigenc (*masc.*) ni povsem jasen. Eni ga izvajajo od staroitalijanskega igne = ogenj, drugi od nemškega «Wiege» radi kolebanja samopiha, ki žene mehove. Mogoč je tudi slovanski izvor, ker je korenina ign = ogn sploh indogermanska.

Potem se zaokrene doli proti Gosposki ulici in zopet se ustavi na mostli.

Furmani po cest' furajo
 In se bel'ga dneva vesele.
 Sveti se, sveti bel' dan,
 K nam bo pa prišel Jezus sam.

In tako hodi ta budilec po vsem trgu; povsod, kjer stanujejo kovači, zapoje svojo jutranjo pesem, ki jih poziva na delo. Zakaj Kroparji ljubijo «beli dan» in ne kot sosedje v Železnikih, temno noč za delo.

V vigenču so vrata zaškripala. Na štirih «j e š a h», to je na vse strani odprtih okroglih ognjiščih, se zabliska iskra za iskro, kolo v mlinšici se začne vrteti. Vreteno prime vzvode, ti pa premikajo čez celo dolžino vigenca položeni velikanski valj sem ter tja. To je «s a m o p i h». Od njega sega vertikalna železna ročica doli do en meter visokega in širokega okroglega mehu ter ga, kakor se valj pregiba na desno in zopet na levo, prime, vzdiguje in zopet izpušča. Tihotapsko, kakor «c i g a n», — in tako se ročica tudi imenuje. Meh pa stoka in ječi, a pošilja vedno nove zračne puhe po lesenih ali železnih nad stropom visečih ceveh do onih čvetero ješ. Iskre se razvnamejo v plamen, a nove množine oglja, ki jih kovači sipljejo iz kabernóva⁶ vanj, ga spremene v tlečo žerjavico; meh in «cigan» pa skrbita, da ji ne zmanjka sape. To je položaj, ki ga rabi žebeljarski kovač. Sedmero kamenitih «p a n ó v»⁷ stoji kakor strežaji okoli njih kraljice, žareče ješe, v katero polagajo kovači in kovačice tenke in dolge c a j n e⁸, dokler se ne razbelijo. Iskre odletavajo iz ješe brez škode proti lesenemu stropu, ker široka, nad ješo obešena pločevinasta streha ali «k a p a» skrbi, da se ne vname. Nad ognjem v ješi je iz železa in ilovice zgrajen nadzidek za lonce in piskre, v katerih kuhajo kovači zajutrak in kosilo za vso družino.

Kosilo kuhajo za vso družino na ješi v vigenču. Kaj pa kovačeva žena in otroci? Ali nimajo dôma? Tako vprašate za-

⁶ Kabernóv (iz italijanščine: caverna) = shramba za oglje.

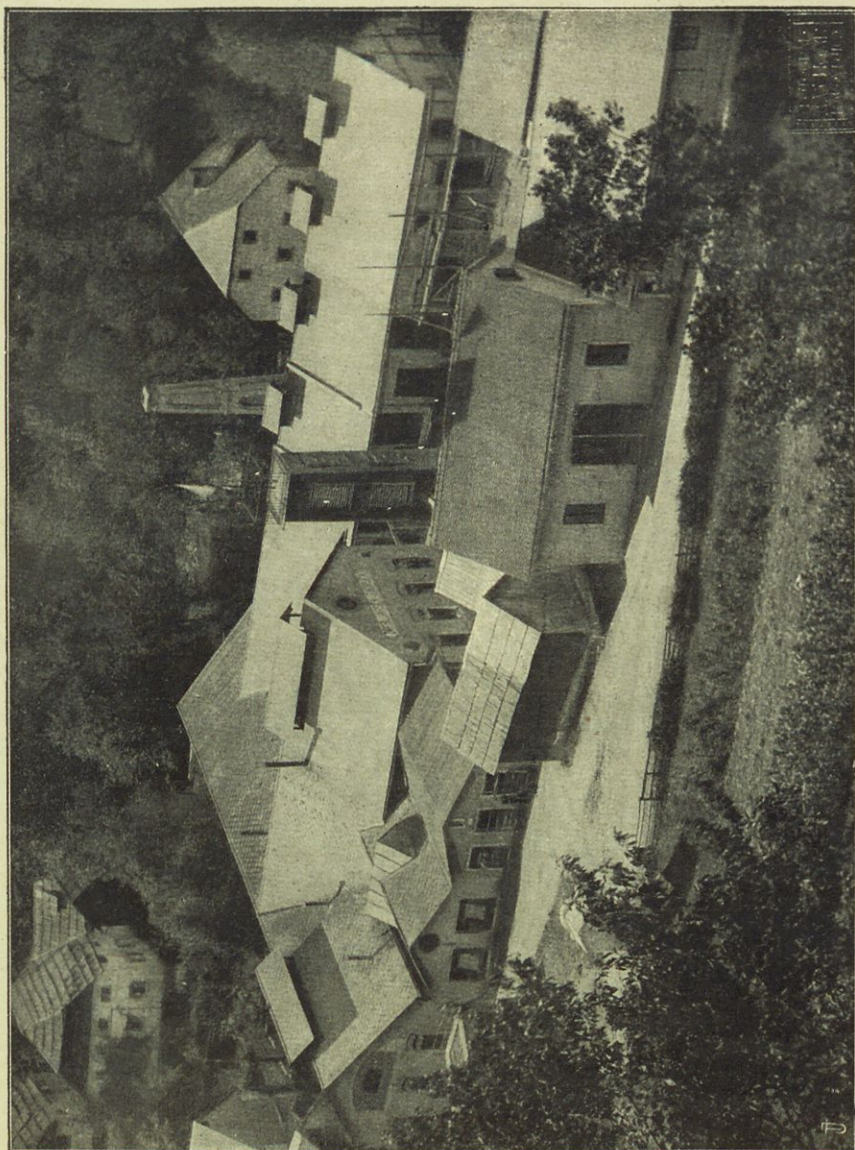
⁷ Panj, panú, 1 m visok in 25 do 30 cm širok cilindrast, kamenit podstavek v obliki hloda ali panja. Beseda izvira morebiti od nemškega «Baum», morda pa je korenika indogermanska, torej tudi slovenska.

⁸ Cajn (das Zaineisen), železne 4 do 8 mm debele in 40 do 50 cm dolge palice.

čudeno. Tu prihajamo do točke, kjer se nam razkriva težko in moderni generaciji skoraj neumljivo delo naših žebjarjev v prejšnjih stoletjih. Danes velja, kakor povsod, tudi za obrt zakonito predpisani osemurni delavnik, a v prejšnjih časih je bilo vse drugače. Po deset do šestnajst ur je trajalo kovaško delo in delali niso samo moške, ampak tudi žene in otroci. Samo spali in večerjali so doma v hišah «gospodov», kjer je imelo dvoje in troje kovaških rodbin v eni sobi svoje omizje (čelešnik), spali pa so vsi pod streho v tako zvanih kamrah. A zjutraj zgodaj ob štirih se je začelo delo v vigencih in trajalo do poznega večera, včasih tudi do noči. Zlato solnce je sijalo zunaj v zeleni naravi, a v sajastem vigencu so preživeli, rekel bi, skoraj vse svoje življenje ob žarečem železu, uglasnem ropotu kladiv in nezdravem puhu oglja ti ubogi roboti dela. Kaj čuda, da je to zelo vplivalo, posebno pri ženskah, na telesno konstitucijo. Telesno izčrpana mati je rodila šibke otroke, a ti so ob slabi hrani in vsled prezgodnjega dela slabo uspevali. Tako je bila umrljivost otrok velika, a tudi odrasli kovači so redkokdaj doživeli 50. leto.

Naš pesnik Oton Župančič je v svoji «Žebjarski» podal globoko pretresljivo sliko teh razmer:

Od štirih do ene,
od štirih do ene,
so zarje rumene,
so trate zelene,
od štirih do ene,
vodà nam kolesa, mehove nam žene,
nad nakli smo sključeni;
vsi, fantje, moške, dekleta in žene
od štirih do ene,
že vsi smo izmučeni,
od štirih do ene,
od štirih do ene.
Pol treh, pol treh —
spet puha nam meh!
Žareči žebli so nam v očeh,
do osmih zvečer žebli, žebli v očeh.
Od štirih do ene
vodà nam kolesa, mehove nam žene,
do osmih od treh
žareči žebli, žebli v očeh!

Tovarna I. žebjarske in železnoobrtne zadruge v Kropi: Celotni pogled.

Pa povrnimo se k ješam in panjem! Vrh kamenitega panja, ki je ravno prisekan, se nahajajo vdolbine: v največjo je zagozdami pritrjeno nakovalo (naklo). Na njem odteguje kovač s kladivom razbeljeni «c a j n», železno 4 do 8 mm debelo palico, v «š t i b l o», to je v spodnji tanki del žeblja in jo na koncu poostri, oziroma priostri, če je bilo železo že narazano. Če dela žeblje iz cajnov, zaseka odtegnjeni konec na «š i r o k l j u», železnem, zgoraj ostrorobnem klinu, pritrjenem na panj pred nakovalom. Ta širokelj izgleda kakor zgornji konec širokega dleta z dolgim robom; ta rob služi ravno za zasekavanje cajnov, ki se potem polagajo na «k o b i l o». Na zasekanem koncu širši ali debelejši košček štible vtakne kovač v «n a g l e ž e n»⁹, železno 6 do 8 cm visoko blazino, ki ima na enem koncu tolikšnjo luknjico, da gre odsekani košček štible vanjo, odnosno skozi njo. Konček štible, ki moli še vrh luknjice ven, mora biti seveda še «b e l», t. j. razbeljen, da se «p o b i j e», s čemer dobi žebelj glavo. Nagležen je večinoma pritrjen v «t o p i», visokim trapezastim kosom železa, vdelanim v panj vštric nagležna in nakovala, ki ju drži na panju. S pomočjo prožne vzmeti pod nagležno luknjo, ki potiska v luknjo «c a v f e l j e», se vrže žebelj, ko mu je glava podelana, iz nagležna. Ako ne gre rad, pomaga kovač ali njegov pomočnik (hlapec) z «d e k l o», malimi kleščami, ki primejo žebelj in ga izvlečejo iz nagležnove luknjice.

Poleg vsake ješe je korito, napolnjeno z vodo, kjer se spere oglje od zemeljskih primesi, da laže gori. Žindra, ki se nabere vzlic temu v ješi, se imenuje ješnica ali pekeli.

Kovaču, ki je s težkim kladivom ali «m a c o l o» obdeloval žebljem glave, je odbijalo in udarjalo toporišče kladiiva, ako ni pazil, po trebuhu. Da se obvaruje takih nepravilnih udarcev, je imel predpisano posebno «t a š k o», okrogličasti les, ob katerem se je pri kovanju toporišče odbijalo, ne da bi zadelo kovača.

Od 127 vrst raznih žebeljev, ki so se pred dobrimi 100 leti izdelovali v vigencih, vsak s svojim imenom, se jih danes na roko izdeluje še kakih 20 vrst. Da ohranim vsaj nekatera teh starih imen pozabnosti, jih tu podajam. Izdelovali so se vriskarji, romarji, šmoli, cigani, žokarji, konjaki, volarji, kame-larji, podrujci, debeluni, šorfariji, cokljarji, udarjenci, toparji, podkovčarji, kaputárji, čezini, bartnoli, kotordeži itd. Kakor

⁹ Iz nemškega Nageleisen.

vidimo, zelo mešana družba slovenskega, nemškega in italijanskega izvora — prava slika železarstva in žeblljarstva na Kranjskem in njegovih predstavnikov.

Od teh se danes še kujejo z roko konjaki (podkovski žebllji); toparji ali romarji (romarice), žebllji za čevlje; kamelarji, podkovski žebllji za mule (za Bosno in Južno Srbijo); debeluni, coklarji, udarjenci in šorfarji. Razen teh se izdelujejo v ročnem delu v novejšem času tako zvani planinčarji (enokrilni in dvokrilni) za planinske čevlje, ki so se radi njih trpežnosti zelo priljubili planincem. Dober sloves uživajo tudi kroparske kladvice za železniške tire, ročno kovane v obliki žebllja, katerih kovanje pa izmuči kovača tako, da je svoj čas od onih, ki so se s tem delom izključno pečali, le malokdo doživel 50. leto.

Delo v vigencih je bilo nekoč res težko, danes je pa olajšano z osemurnim delavnikom in ker se vsi težji žebllji, vijaki, zakóvice, kljuke, matice, brane itd. izdelujejo s stroji. Vendar ročno delo ne bo še tako hitro izginilo, čeprav se je močno skrčilo; danes delajo v vigencih le še starejši kovači — v Kropi je v sedmih vigencih še okoli 50, v Kamni gorici pa v osmih okoli 60 oseb zaposlenih. V enem vigencu dela danes 15 do 20 oseb, prej jih je bilo 30 do 40.

Sploh je Kropa danes mnogo manj obljudena. V svojih najboljših časih je štela 1600 do 2000 oseb, leta 1870. so našteli še 1400, leta 1890. pa le še 894. To število je ostalo do leta 1910. Danes ima Kropa le še 780 prebivalcev, čeprav se v zadnjem času opaža majhen prirastek.

Sliko starih plavžarskih časov na Kranjskem nam je naš prvi pesnik in folklorist Valentin Vodnik ohranil v svojih «Jeklenicah», ki jih bomo sedaj laže razumeli, ker so nam tehnični izrazi, ki jih je z vidnim veseljem pobral vanje, že znani: (Tiskani so razprto.)

Ne prašam, ne baram,
Kaj gosci pojó;
Le samo to maram,
De kladva tekó.
C i g a n se preverne
Zapoje ci-bu!
Od strune srebrne
Ni lepši glasu.
Pišali debele ..
Zda v je š o germé

De jiskre vesele,
Nad streho leté.
Pa k ó t a že rase,
M a š e l se vari,
Se voglja napase,
Pod kladvo hiti.
Ta tanka, — ta tosta
Prepeva ves dan:
Bol zerna je gosta,
Bol mojster iskan.

Kakor že omenjeno, se je v Kropi delalo le podnevi. Dan se je delil po jedilnih časih, zajutruku ob osmih, kosilu ob eni in večerji ob sedmih. Ta obdobja so imenovali j e d. Prva «jed» je bila od treh zjutraj do osmih, druga od devetih do ene, tretja od dveh do sedmih.

Življenje in delo kovačev ni bilo lahko in tudi ne prijetno. Bili so čisto odvisni od «gospodov», v katerih hišah je stanovalo časih kar po treje rodbin. Edino pravico, ki so jo imeli v tej hiši, je bila miza, ob kateri so jedli svoj kruh. Zato se je taka kovaška rodbina tudi kratkomalo imenovala «kruh». Pozimi so se torej grele v skupni sobi vse tri rodbine na eni peči, «trije kruhi na eni peči».

Kovači pa so bili tudi sicer odvisni od gospodov. Večinoma so bili večno zadolženi pri njih ter se zato sploh niso mogli odstraniti. Ko je nekoč kovač pobegnil iz Kroke v Tržič, ga je rudarski sodnik dal vklenjenega kakor hudodelca privedi nazaj v Kropo, da svoj dolg odsluži. Fužinska gospoda je zato sama rada videla, da se kovači pri nji zadolžujejo ter jim pri lahkomišljenem popivanju in pohajkovanju raje dajala potuhe; saj je bil, če je bil enkrat do dobra zadolžen, vse življenje v njih denarnem suženjstvu prikovan na ješo in nagležen.

Tu naj na kratko omenim tudi še kroparske ogljarje. Imeli so lepše, prostejše in zdravejše življenje kakor kovači in rudarji in bili vrhu tega kakor ti vojaščine prosti. Dobavljali so fužinarski gospodi oglje, ponajveč smrekovo (ker tedaj še ni imelo te cene kakor danes), ki so ga kuhali na svojih kopiščih na Jelovici in shranjevali v svojem «k o l p e r n u»¹⁰. Fužinarji, ki mnogokrat niso bili večči pisanju, a so bili izborni računarji, so zapisavali dobavljeno oglje na posebnih tablicah iz črnega lesa s kredo. Imeli so za to svoje lastne številke. Potegnili so čez tablico vodoravno črto. Mali krog nad črto je značil pol krajcarja, mala navpična črta 1 kr., večja navpična črta, potegnjena čez vodoravno črto, je značila 2 groša (10 krajcarjev), veliki krog čez črto 1 goldinar, poševen križ čez črto 10 goldinarjev. Polovice višjih vrednot so označevali tako, da so navpično črto ali krog potegnili le do vodoravne črte, tako da je n. pr. pol goldinarja označil polkrog nad to črto.

* * *

¹⁰ Iz nemškega Kohlbarren.

Nekako do leta 1870. sta plavžarstvo in fužinarstvo lepo cvetela, potem pa sta vsled pomanjkanja rude in vsled zunanje konkurence, ki je, opremljena s stroji in drugimi boljšimi pripomočki, mogla veliko ceneje proizvajati, začela propadati; «zgornja» fužina je prenehala leta 1880., «spodnja» pa, katere vodni nabiralnik je bil zgrajen leta 1558., je ustavila delo leta 1897. Z njima vred je dobivala tudi žebļarija vedno hujše udarce iz istih vzrokov. Zaloge so se kopičile, dela je primanjkovalo, število prebivalstva je padalo vsled izseljevanja in večje umrljivosti; leta 1870. so našteji v Kropi še približno 1400 ljudi, leta 1894. pa le še 894. Grozilo je popolno pomanjkanje dela in zaslužka, čeprav so žebļarji, moški in ženske od 12. do 60. leta, kovali po 15 in 16 ur na dan.

Bil je skrajni čas, da se kaj ukrene, da se prebivalstvu ohrani edini vir zaslužka. Po skoraj enoletnem prizadevanju vrlih mož¹¹ se je l. 1895. ustanovila «Prva zadruga za žebļarski obrt in druge izdelke v Kropi», današnja «Prva žebļarska in železoobrtna zadruga v Kropi in Kamni gorici, registrovana zadruga z omejeno zavezo», ki od takrat do danes skuša svojo nalogo, to je pospeševanje in izboljšanje starodavnega žebļarskega obrta, čim izdatneje vršiti.

Ko je mlado podjetje s pomočjo nepozabnega dr. Janca E. v. Kreka premagalo leta 1904. hudo krizo, ki je pretila ugonobiti njegov lepo začetni razvoj, je začelo odslej krepko napredovati; do začetka svetovne vojne si je nabavilo okrog 80 različnih strojev za izdelovanje žebļev, po svetovni vojni pa še 15 najmodernejših. Po 25letnem trudu je žebļarska obrt v Kropi in Kamni gorici stala zopet trdno, prilagodena seveda novim razmeram in zahtevam.

Sedaj se večina izdelkov izdeluje s stroji, a tudi tisti, ki se izdelujejo na roko, so na sirovo deloma prirejeni s stroji. Od 280 uslužbencev jih je 95 zaposlenih v strojnih obratih, ostali pa po ročnih delavnicah, skladiščih, pisarni itd. Poleg tovarne v Kropi je v Kropi in Kamni gorici 15 večjih in manjših ročnih delavnic (vigencev), žaga, mizarska delavnica, verigarna in elektrarna za razsvetljava.

¹¹ Med njimi je v prvi vrsti imenovati župnika Fr. Hönigmanna, ki živi kot upokojeni dekan v Škofji Loki, I. tajnika Trgovske in obrtniške zbornice dr. Ivana Murnika in rojaka odvetnika dr. Viktorja Supana, nadalje gg. Valentina Klinarja, Luko Hafnerja i. dr.

Sedaj proizvaja zadruga okoli 150 raznih vrst žeblicev za stavbe, ladje, za železnice, za čevlje, dalje razne zakovice, vijake, maticе, podložke, kljuke, brane, zobe za brane, ročno varjene verige itd. Najboljši sloves uživajo kovani in toplo-prešani žeblici za železniške tračnice, kovani žeblici za čevlje, zlasti za težke gorske čevlje, štirioglati cvikovci «Z», in sicer doma in v inozemstvu. Večina izdelkov se proda v Jugoslaviji, ostanek pa se izvažā v Avstrijo, Madžarsko, Italijo, Grčijo in Levanto.

V rednih razmerah zaposluje zadruga preko 300 delavcev in proizvaja mesečno do 20 vagonov, vendar je sedaj vsled splošne krize obrat manjši. V letu 1923. je bilo 176 članov in je znašal posamezni delež 2000 dinarjev. Denarnega prometa je bilo 62 milijonov, blaga pa se je prodalo za 7¼ milijona dinarjev.

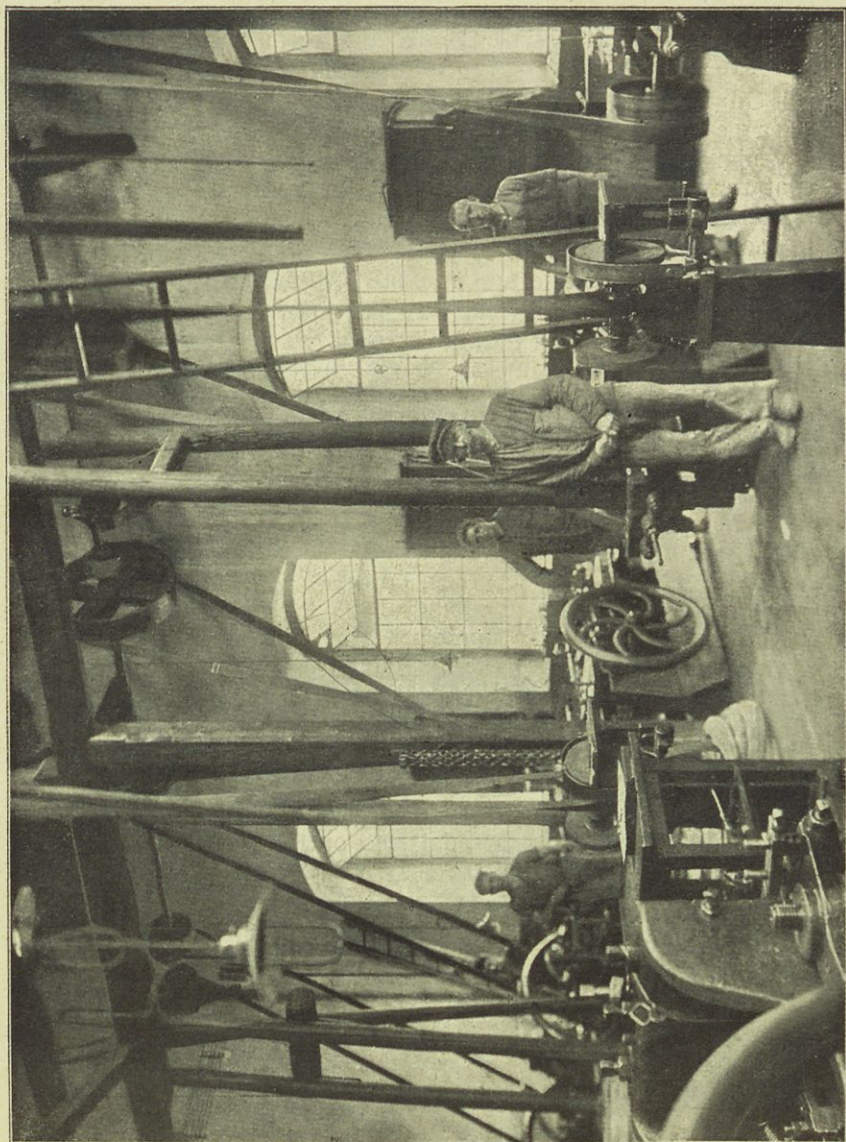
* * *

Od starih žebliarskih običajev v Kropi je zanimiv oni, po katerem je moral zaspani žebliar ali kovač vse leto «žajfo nositi». Dan pred «nageljnovim ali lepim sejmom» so hiteli vsi kovači in kovačice že ob treh, dā, celo ob dveh zjutraj v vigence, da le niso prišli prepozno. Onemu pa, ki je zadnji prispel v vigenc, so napravili že zbrani uglasen koncert, tolkli v pozdrav z vsemi kladivi, razbijali z vsem orodjem. Uspeh te lepe godbe je bil, da je tako počaščeni vse leto «žajfo nosil» ter da so ga smeli zaradi tega vse leto po mili volji dražiti, zbadati in smešiti. Ta vzlic poredni svoji obliki globokoumni fužinarski običaj, pozivljajoč na pridnost in izrabljanje «rane ure, zlate ure», je imel tak uspeh, da so ga uporabljali tudi ob drugih časih, če se je kdo izmed žebliarjev preveč polenaril.

Pristno kroparski žebliarski običaj je tudi prodaja pekeljnov, to je, kakor že zgoraj omenjeno, žindre, ki se nabere v ješi od odpadkov železa, žeblicev, oglja, prahu itd. Kadar se je teh pekeljnov, ki so imeli radi vsebine na železu še dokaj vrednosti, dosti nabralo, so kovači stopili skupaj in izrekli krilate besede:

Pekeljni so se nabrali,
Kdaj jih bomo pa prodali?

Odgovor na to bolj formalno vprašanje je bil navadno trenuten. Sklenili so, da pekeljne prodajo gospodom, potem

Tovarna I. žebijarske in železnoobrtne zadruge v Kropi: Notranjščina strojne delavnice.

pa so si za izkupiček naročili pijače, najraje žganja, še sami dodali par krajcarjev in bili, odpočivši se od dela, za majhne stroške zelo veseli.

Od starih narodnih običajev se je še ohranil «nageljnov ali lepi semenj» v juliju, v zvezi s cerkvenim proščanjem. Ta dan se je nekdanj vršil v Kropi, morda kot zadnji spomin iz prastarih dob, lov na dekleta. Kdor je ujel bežeče dekle vsaj do meje pri Stočju (pod Jalenovo gostilno), jo je smel vzeti za ženo.

Posebnost Kroepe so tudi narodne šege na praznik Sv. Janeza Nepomuka (16. maja). Ta svetnik je v Kropi v velikih čisljih. Ob vseh treh mostovih, ki vodijo čez Kroparico, je ali njegova soha ali pa v kapelici vsaj njegova slika. Ti trije mostovi dele Kropo na omenjeni praznik na tri sovražne tabore. Trška deca se namreč zbira vsaka na svojem koncu in budno pazi, da se ne priklati iz sosednjega konca kak otrok preko meje, ki jo označuje most. Kdor jo vendarle prekorači, jo prav pošteno izkupi.

Morda utegne zanimati tudi stara kroparska narodna noša. Razlikovala se je precej od kmetske. Kovači so nosili dolgo temno suknjo, rdeč, moder ali siv telovnik («pruštah») z malimi, svetlimi gumbi, kratke irhaste hlače, tenke rdeče ali zelene nogavice (tako zvane «galjufe»), nizke čevlje, na glavi mal klobuk («kastor»). Pri delu so nosili kovači navadne coklje, odtod so jih nazivali tudi «cokljarje», suknjo so slekli; da si zavarujejo želodec pred slepimi udarci kladiva, so imeli predpasano taško, ki je udarce odbijala.

Preden zapustimo Kropo, naj se na kratko spomnimo njenih znamenitejših sinov. Že spredaj smo omenili njenega dobrotnika, domačina dr. Viktorja Supana, bivšega odvetnika v Ljubljani. Drugi dobrotnik Kroepe istega imena, namreč Josip Zupan (1811—1886), je umrl v Ljubljani kot stolni prošt in zaslužen prenovitelj stolnice sv. Nikolaja. Za župno cerkev v Kropi je daroval 1825 kg težak zvon in dal napraviti lep križev pot, kakor ga ima ljubljanska stolnica. Izmed starejših odličnih mož, ki so bili doma v Kropi, naj omenimo gluhonemega, a slovitega slikarja Ivana Potočnika (1752—1834), učenca Valentina Mencingerja. Okrasil je skoraj vsa znamenja v okolici Kroepe in slikal v frančiškanski cerkvi v Ljubljani in v Nazarijih v Savinjski dolini. Njegov sorodnik in vrstnik je bil

dr. Josip Potočnik (1753—1808), ljubljanski župan, apelacijski svetnik in pozneje predsednik merkantilnega sodišča v Trstu.

Izvrstnega jezikoslovca in pedagoga je dala Kropa Slovencem v osebi Janeza Šolarja, duhovnika, gimnazijskega profesorja in pozneje deželnega šolskega nadzornika, ki je spisal več jezikoslovnih razprav in izdal tudi nemško-slovenski slovar. Bil je blag šolnik ter je vzbujal kot profesor v Gorici in Ljubljani med svojimi učenci kakor malokdo ljubezen do slovenskega jezika in rodu. Spoznal je med drugim pesniški dar Simona Gregorčiča ter blagodejno vplival na razvoj njegovega talenta. Ker se je avstrijska učna uprava bala njegove narodne zavednosti, je Šolarja pomaknila na častno mesto deželnega šolskega namestnika za Dalmacijo, a ga obenem premestila v Zader, kjer je leta 1882. umrl.

Za kulturno vzgojo in narodno probudo Kroparjev si je stekel nevenljivih zaslug Marko Kovšca (roj. leta 1838. na Colu nad Vipavo, umrl leta 1894. v Kropi). Delujoč skoraj vse svoje življenje v Kropi kot učitelj in pozneje kot okrajni šolski nadzornik, je v dobi narodnega probujenja osnoval v Kropi čitalnico in si vzgojil pevski zbor, ki je po svojem izbornem petju zaslovel daleč naokoli. Bil pa ni samo izvrsten šolnik in naroden delavec, ampak tudi blag človek, ki je s svojimi zvezami in vplivom pripomogel mnogim nadarjenim Kroparjem do boljšega kruha.

Kakor se je Kovšca trudil za kulturno vzgojo Kroparjev, tako se je zanimal kroparski rojak in potomec stare fužinarske rodbine Karel Pibrovec (1834—1909) za prirodoslovje, geologijo, rudarstvo in fužinarstvo svojega rojstnega kraja. Bil je vsem znanstvenikom, ki so prihajali v Kropo, zvest in zanesljiv mentor. Iz njegovega neizčrpnega poznavanja lokalne zgodovine in krajevnih razmer je črpal posebno Alfonz Müllner, bivši kustos deželnega muzeja v Ljubljani, gradivo za svojo epohalno knjigo «Geschichte des Eisens in Krain», ki sem jo tudi za pričujoči krajepis s pridom uporabljal. Posebno važna sta v poglavju o Kropi popis geološke formacije kroparske okolice in terminologija domačih žebljarskih in fužinarskih izrazov, ki ju je dal, kakor Müllner sam izrecno poudarja, Pibrovec na razpolago. Znamenita je bila tudi Pibrovčeva mineralogična zbirka, od katere se nahaja en del v deželnem muzeju v Ljubljani, drugi del pa je baje še danes pri Kranjski

industrijski družbi na Jesenicah, kamor jo je poslalo po Pibrovčevi smrti šolsko vodstvo v Kropi.

V novejšem času je dala Kropa slovenskemu narodu še drugega vpoštevanega znanstvenika na polju domoznanstva in zgodovine, g. Matijo Pirca, sedaj ravnatelja učiteljišča v Mariboru, ki je znan kot marljiv pisatelj zemljepisnih in zgodovinskih učnih knjig. Pestrost in romantična slikovitost kroparskega trga in njegove okolice pa sta dala razmah še enemu slikarskemu talentu v osebi kroparskega domačina, g. Petra Žmitka, sedaj profesorja na ljubljanski realki, katerega slike, posebno one iz Kroepe in okolice, uživajo splošen sloves.

Bogat zaklad hrani Kropa na narodnih pesmih, od katerih je tudi Karel Štrekelj v svojem monumentalnem delu «Slovenske narodne pesmi» mnogo priobčil in to iz zbirke Radivoja Poznika. Znani so kroparski koledniki. Naj podam tu samo troje še nenatisnjenih novoletnih kolednic:

1.

Preč je zdej to staro leto,
 žihar smo veseli vsi,
 ker smo zdrav na tem svetu
 novga leta ućakali.
 Kulk jh je k' so si vořili,
 da b' še na svet' bili
 pa so se od nas loćili
 zdej u grob' leže mrtvi.
 Čas veselja je že tukaj
 dons na nov'ga leta dan,
 veselimo seusi skupaj,
 k' je biu Jezus obrezvan.
 Vtempelnu so gaobrezvali
 po postavi judovski,
 Jezus so mu ime dali
 mor'mo ga častiti usi.

2.

Vam vořmo novo leto
 prelub farman,
 de b' zdrav na tem svet
 več let še ućakali,
 oh kulk je druž'h tac'h,
 k'so ulan med nam blí,
 so j'h nesl' u črno zémlo
 Boh ve kam so preřli.

3.

Tu smo priřli kraljótarij,
 kraljótarij, nazunani ljudje —
 temu prvimu j Gařparju ime.
 temu drugimu j Mihui ime.
 temu zadnimu j Zamurcu ime.

Kamna gorica.

Sedaj, ko smo si ogledali Kropo in njene znamenitosti, jo krenemo ob šumeči Kroparici nazaj in navzdol proti žagi pod vasjo Brezovico, kjer smo zapustili glavno okrajno cesto, ki nas dovede, vedno na desnem bregu potoka Lipnice ob robu

gozdnatih hribov, v pičli pol uri v vas Kamno gorico. Nekako v sredi pota priteče iz stranske doline, ki sega v osrčje Jelovice, potok Vrčica. Dolinica istega imena je geološko zanimiva, ker se nahajajo v njo obdajajočih hribih porfirni skladi in ker izvirata kakih 20 minut od okrajne ceste oddaljena, tik ob potoku, drug poleg drugega, studenca, ki ju imenuje ljudstvo kislá studenca. Kisli studenec na levem bregu potoka, na desni strani kolovoza, je sila bogat na železu, kar se vidi iz močne rjave inkruste, s katero je prevlečeno kamenje ob in v njem, oni na desnem bregu Vrčice pa ima tudi dokaj ogljenčeve kisline. Voda iz tega studenca, primešana vinu, močno skipi kakor rogaška slatina. Zdravilna moč obeh studencev je ljudstvu dobro znana in jo s pridom uživajo posebno slabokrvne osebe. Eksploatiranje teh zdravilnih voda, katerih kemična analiza bi bila zanimiva, bi se gotovo izplačala.

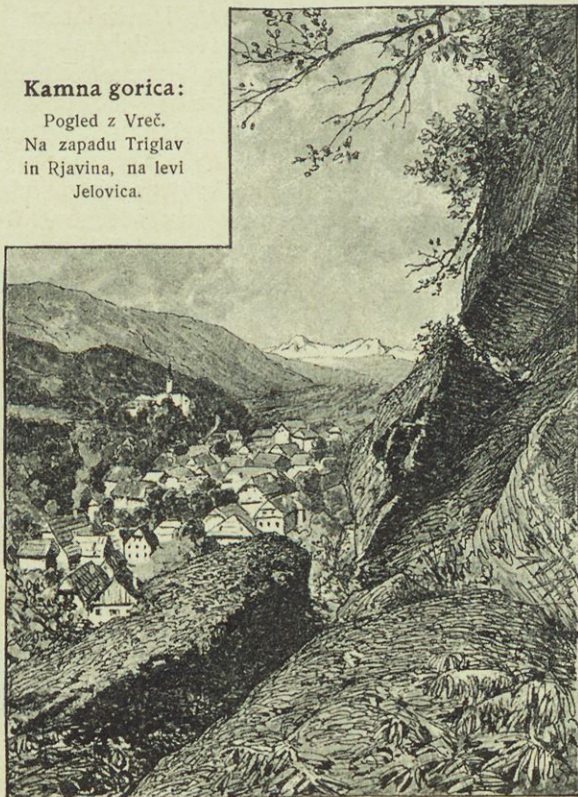
Pa pogledjmo si sedaj Kamno gorico! Jelovica ne pada tu strmo in neposredno v dolino kakor v Kropi, ampak v položnih predhribih, ki rastejo proti glavnemu gorovju. Na najnižjem griču tega hribovja stoji kamnogoriška cerkev s v. Trojice, še vedno dosti visoko nad vasjo, da jo od vseh strani vidiš. Na levem bregu Lipnice, ki teče v porednih vijugah in umetno speljanih kanalih skozi vas, se vzdiguje razmeroma nizki hrbet, imenovan Vreče, ter se vleče doli do Mišač in Globokega na eni, do Dobrave in Lipnice na drugi strani. Vreče so bile nekdanj bogate na železni rudi in prekopane so od dela prejšnjih stoletij na vse kraje. Domačini trde, da sega en (sedaj najbrž zasuti) rov notri do Mišač; vendar so že koncem 16. stoletja opešale, kar se vidi iz pritožbe fužinarjev Lovrenca Kapusa in Matije Varla iz leta 1595., v kateri se pritožujeta proti prednici velesovskega samostana, da jim ne mara dovoliti kopati železne rude pod Štefanjo goro, ki je bila last velesovskega samostana. V tej pritožbi trdita pritožnika, da so njihove fužine že čez 400 let stare.

Med Vrečami in izrastki Jelovice leže torej slikovito razpredene hiše, delavnice, dvori in vigenci kamnogoriški. Najzanimivejši je prihod s ceste, ki se mahoma zoži. Železna vrata, črne železne zaklopnice (polkni) in železne mreže ob oknih, umetniško izdelane ključavnice in tolkači ob vratih, lepi izveski iz železa spominjajo na železarstvo, ki je tu doma. V sredi vasi, ki jo pretakajo številni kanali in mlinšice, stoje v

bližini nekdanjega plavža, ki so ga med svetovno vojno podrli, stare in častitljive hiše kamnogoriških patricijev: **K a p u s o v** in **T o m a n o v**. Pozna se jim, da so nekdam videle boljše čase, to kaže cela mogočna zidava dvonadstropnih hiš, stukatura, ponekod kipi glav rudarjev ali najbrž rudarskih sodnikov z

Kamna gorica:

Pogled z Vreč.
Na zapadu Triglav
in Rjavina, na levi
Jelovica.

rudarsko čepico itd. Tu pridemo tudi k hiši, v kateri je bil rojen slavni slikar **Matej Langus**, Prešernov prijatelj, ki je naslikal njega in Primičevo Julijo, poleg tega pa izvršil celo vrsto posvetnih in nabožnih slik za meščanske in gosposke domove in za svetišča; tudi cerkev sv. Trojice jih hrani; njegovi sorodniki, ki stanujejo še sedaj v njegovi rojstni hiši,

čuvajo nekaj njegovih miniaturnih portretov kot dragocen spomin na slovitega prednika.

Nasproti tej hiši, ob poti k cerkvi, že malo zvišeno nad ostalimi, stoji ponosna Tomanova stara hiša, rojstni dom slovenskega politika in pesnika dr. Lovra Tomanova. Rodil se je leta 1827. v Kamni gorici, postal odvetnik in je pozneje deloval kot deželni in državni poslanec. Po njegovih prizadevanjih se je gradila gorenjska železnica. Kot pesnik je poznan po svojih «Glasih domorodnih», v katerih opeva, še precej odvisen od Koseskega, svobodo in domoljubje. Zanimivo je za raziskovalca teh krajev njegov epos «Vidovc», v katerem je nanizal več ljudskih pravljič, izmed katerih je posebno zanimiva ona o Pustem gradu nad Kamno gorico.

Na tretjega odličnega sina Kamne gorice nas opozarja spominska plošča, vzdana v preprosti hiši na spodnjem (vzhodnem) koncu vasi, na pokojnega dr. Lovra Pogačnika, državnega poslanca ter prvega in zadnjega poverjenika za narodno brambo za časa Narodne vlade.

Kdor hoče vso Kamno gorico videti pod seboj, naj nikar ne zamudi posetiti farne cerkve sv. Trojice; razgled s pokopališča sega po vsej dolini notri do Kolnice in Vošč; v daljavi pa gledajo snežni vrhovi Triglava in Rjavine naravnost v dolino. Cerkev je bila zgrajena v letih 1648. do 1652., a farna cerkev je postala stoprav leta 1751.; prej je spadala Kamna gorica pod radovljiško faro. Tudi v tej cerkvi se nahajata poleg slike v glavnem oltarju, dobro ohranjeni sliki sv. Florjana, zaščitnika kovačev, in sv. Barbare, zaščitnice rudarjev. Na pokopališču je omeniti grobnico Tomanov in grobove Kapusov.

Že zgoraj smo povedali, da je v Kamni gorici žebjarstvo še omejeno na delo v vigencih, dočim je v Kropi tovarniško delo daleko nadkrililo staro ročno proizvajanje. Zato napravlja Kamna gorica bolj starinski in prvobiten vtis in laže se vmisliš v stare čase fužinarstva in plavžarjev. Če jo zaviješ od Kapusove hiše malo navzdol in potem od glavne ceste v stran proti farni cerkvi, naletiš ob celo vrsto takih starih vigencev, s katerih zveni ves dan pesem kladiv na nagležnih in širokljih, škripljeta samopih in «cigan» ter se gibljejo očrnele postave kovačev in kovačic urno ob ješah in med panji.

Tudi v Kamni gorici in njeni okolici je železarnstvo prastarega izvora. Sledove zelo starega plavža

je zasledil župan-starešina kamnogoriški g. A. pl. Kapus skupno z bivšim kustosom deželnega muzeja Alfonzom Müllnerjem v Voščah nad Kamno gorico v dolini Kolnice na kraju, ki ga ljudstvo še danes imenuje «Na plavžu». Izporočilo trdi, da je ondi stala fužina koroške grofice sv. Heme. Rimsko naselitev izpričujeja dva novca cesarja Dioklecijana, najdena na kamnogoriškem polju, in nekaj rimske opeke.

Rudarstvo in železarstvo sta se v Kamni gorici in v višje ležeči Kolnici vršili že v 14. stoletju, ker govore različne listine rodbin Gasperin in Kapus iz leta 1696. in 1693., da je fužinarstvo v tem kraju že nad 300 let staro.¹² Vsekakor smemo kakor v Kropi smatrati 16. stoletje za čas, ko je fužinarstvo že bujno cvetelo. Tudi Valvazor omenja Kamno gorico kot rudarski kraj ter hvali pridnost prebivalstva in solidnost njegovih izdelkov. Kamnogoričani so imeli dolge in ostre pravde z radovljiško gospodo radi rud in oglja na Jelovici, kar je razvidno iz njihove pritožbe, podane leta 1664. proti grofu Otonu Henriku Thurnu, ki je z oboroženo silo branil kamnogoriškim rudarjem in ogljarjem posecati Jelovico.

Glavne fužinarske rodbine v Kamni gorici so bili: Kapusi, Gasperini, Varli (Barelli), vsi, kakor kažejo že imena, italijanskega izvora; sledili so jim Žigoni, Kordeši, Kokalji in Ažmani. V 18. stoletju prihaja vedno bolj na površje rod Tomanov, ki so potem, slično kakor Globočniki v Železnikih, zadobili gospodujoč vpliv nad ostalimi fužinarji že koncem 18. in začetkom 19. stoletja.

Vendar je rod Kapusov brezdvomno najslavnejši in najpomembnejši v zgodovini kamnogoriškega železarstva. Prvi iz tega rodu, ki se omenja, je Lovro Kapus (l. 1579. in 1595.). Omenjajo se potem še v listinah Jurij in Matija Kapus (l. 1667.), Janez Kapus (l. 1671.), ki je bil rudarski sodnik za Kamno gorico ter bil leta 1693. povzdignjen v plemiški stan. Njegov sin je bil Fran Žiga Kapus, ki se je povzpел do časti rudarskega nadsodnika za Kranjsko, ki jo je izvrševal od leta 1717. do leta 1729., v katerem letu je bil poklican k cesarskemu višjemu uradu (Oberamt) kot višji prejemnik. Njegov brat,

¹² Pismo fužinarja Franceta Jakoba Gasperina na vicedoma grofa Ursini-Blagaja z dne 4. marca 1696.; plemiško pismo cesarja Leopolda I. z dne 15. oktobra 1693. na Janeza Kapusa plemenitenega Pichelsteina.

dr. Karl Josip Kapus, je pred imenovanjem Frana Žige od leta 1702. zastopal nominalnega rudarskega nadsodnika Johanna Terlingo, pravega tipa lenega in koruptnega dunajskega koritarja. Najbrže je visoko izobraženemu dr. Karlu Kapusu presedala ta nehvaležna služba, ker jo je leta 1712. zapustil, imenovan na častno in vplivno mesto tajnika kranjskega deželnega glavarstva. Bil je tudi član «Academiae operosum» v Ljubljani.

Tudi poznejši Kapusi so bili odlični možje. Tako vemo za jezuita Maksa Antona Kapusa v drugi polovici 18. stoletja, ki ga je cesar Karel VI. zelo spoštoval, ga večkrat k sebi vabil in z njim dopisoval. Letos menda obhajajo nekateri Slovenci v Severni Ameriki, kjer je bil misijonar, njegovo 200letnico.

Maks Anton Kapus je vpisan leta 1747. tudi kot fužinar, leta 1756. zasledimo v fužinarskih knjigah Katarino Josefo Kapus, leta 1779. Josipa Ignacija Kapusa, ki je bil tudi rudarski sodnik, leta 1815. pa Andreja Kapusa.

Kapusi, ki so se tekom stoletij čisto poslovenili, so bili edini domači fužinarski rod, ki je dobil plemstvo. Njihov grb je razdeljen v štiri polja, od katerih sta si dve poševno nasproti ležeči enaki. V zgornjem desnem polju stoji na zlatem ozadju rudar v modri obleki z rdečimi nogavicami in rdečim pasom, v roki rudarsko kladivo, pripravljeno k udarcu. V zgornjem levem (in spodnjem desnem) polju pa se dviga iz modrega ozadja srebrn skalnat griček, na njem pa zelena zelnata glava, spominjajoča na rodbinsko ime Kapus (ital.: zelje).

Žilav in nadarjen rod Kapusov je še danes v Kamni gorici na svojem rodnem domu. Upravlja ga dolgoletni bivši župan kamnogoriški, g. Adolf pl. Kapus, visoko naobražen in velezaslужen mož, ki je živa zgodovina svojega rojstnega kraja. Kdor se hoče o zgodovinskih in prirodopisnih, geoloških in narodopisnih prilikah teh krajev natančneje poučiti, naj ga ne zamudi posetiti.

Izmed starih rodbin kamnogoriških smo omenili tudi Gasperine. Že leta 1579. najdemo nekega Krištofa Gasperina kot rudarskega sodnika v Kamni gorici, leta 1667. se omenjajo zopet neki Krištof Gasperin, leta 1690. Wolfgang, leta 1696. Franc Jakob in leta 1713. Filip Gasperin kot fužinarji. Rodbina Varl se omenja prvič leta 1688., Kordeši leta 1690.,

Žigoni leta 1679., Kokalji leta 1765., Tomani leta 1780. Ti zadnji imajo že tedaj skupaj 37 dnevov (od 48).

Toda že leta 1828. se to premoženje označi kot brez vrednosti radi «časovnih okolnosti». Vidimo, kako je tudi v Kamni gorici fužinarstvo rapidno propadalo. Le v zvezi s Kropo se je, kakor smo to že zgoraj popisali, zopet oživel in rešilo.

V zgodovini Kamne gorice je bilo leto 1828. sploh usodepolno. V noči na 18. junija 1828. je izbruhnil ob močnem vetru požar, ki je upepelil 35 hiš, veliko kladivo, 12 ješ, rake vigece, kolperne itd. 140 žebljarskih rodbin in 1550 oseb je bilo brez kruha. Ta požar je bil glavni vzrok, da se žebljarsstvo v Kamni gorici ni moglo več dvigniti na staro višino in da je životarilo do najnovejšega časa.

Danes je usoda Kamne gorice tesno zvezana z uspevanjem Prve žebljarske in železnoobrtne zadruga. Žilavemu, podjetnemu in nadarjenemu prebivalstvu Kroke in Kamne gorice se bo s skupnimi močmi posrečilo, ne le ohraniti svoje železarske obrate na stari višini, temveč jih vsled solidnosti in trpežnosti svojih proizvodov še dvigniti in razširiti sloves jugoslovanske pridnosti in poštenosti po širnem svetu, kakor некоč v starih fužinarskih časih. Državi je dana tu prilika pa tudi dolžnost, da od svoje strani z vsemi sredstvi kredita, carinske zaščite, tarifnih in taksnih olajšav ohrani in podpre to staro in samobitno domačo obrt ter s tem osigura gospodarski obstoj teh zanimivih krajev in njihovega pridnega prebivalstva.

Tudi Kamnogoričani so zelo bister in nadarjen rod. Že na zunaj se to vidi v posebnem slogu njihovih hiš, v različnih lepih okraskih. Kamnogoriški narodni običaji imajo še čist slovanski značaj. O božiču, ob sv. Treh kraljih in ob Novem letu poje vaška deca od hiše do hiše stare božične pesmi, za kar jo obdarujejo z orehi in posušenim sadjem (kole da). Predvečer sv. Gregorija (11. marca) spuščajo po vaški strugi male barčice-hišice, šmarne križe, okrašene z lučicami, da potem na vodi zgoré. To pomenja radost in veselje fužinarjev, da so luč odpravili, ker je odslej spomladi ne bo treba več prižigati pri delu. Zanimive so tudi narodne pesmi in pripovedke, tako n. pr. o Pustem gradu, o Častitljivi jami, o vilah in rojenicah, škratih, povodnjem možu itd., od katerih podamo tu nekaj značilnejših in zanimivejših.

Pravljica o rojenicah.¹³

Blizu vasi Kolnice nad Radovljico, tam, kjer izvira bistro-rjava Lipnica izpod udrtih sten Jelovice, se nahaja duplina, ki jo narod zove «Častljivo jamo». V tej jami so od nekdanj prebivale tri rojenice milega in krasnega obraza. Prva je bila belo oblečena, druga rjavo, tretja pa črno. Bela rojenica se je prikazala ob porodih ter napovedovala otrokom srečo, bila je dobra svetovalka kmetom; večkrat se jim je prikazovala v pomladi in jim svetovala, kaj naj sejejo. Kar je nasvetovala, vse je krasno obrodilo, kakor še nikoli. Kadar se je druga rojenica prikazovala ljudem, vselej je prišla nadnje bolezen ali pa huda ura ali toča ali kakšna druga nesreča. Kjer pa so videli črno rojenico, tam je bila blizu smrt. Še pred kakimi 30 leti so jo zadnjič videli sloneti na lesenem mostu pri plavžu v Kamni gorici. Istega večera se je vračal iz Lipnice kmet iz mlina s težko vrečo. Ker je bila pretežka, jo je naslonil, da se odpočije, na mostno ograjo. Ograja se vdre, kmet strmoglavi v Lipnico.

V zadnjih letih, ko je postal svet vedno bolj hudoben in brezbožen, so se rojenice ogibale ljudi. Stregel jim je in prinašal hrane mlad nedolžen pastirček. A tudi tega so ljudje nadlegovali, da jim pokaže rojenice. Nekega dne pa so izginile rojenice in pastirček z njimi.

Povest o škrtih.

V bližini Kamne gorice, tam, kjer vodi pot mimo Vidovca do Save in odtod čez Laze na Globoko, stoji ob Savi precej velika skala, v njej pa izvrtana okrogla dolbina. Ta kraj, ki ga ljudstvo nazivlje za Cajnarja, je bil nekdanj, ko je cvetelo rudarstvo in železarstvo ne samo v Kropi in Kamni gorici, ampak tudi na Globokem in na Voščah pri Radovljici, torišče porednih škrtov. Vso noč so razgrajali ti mali možički in nabijali na tem kamnu železo; njih prešerni smeh pa se je daleč razlegal do Kamne gorice in do Globokega, da niso mogli ljudje priti do nočnega spanja. Vendar jih je prejšnji rod pustil pri miru, ker so donašali blagostanje rudarjem in železarjem. Današnji rod pa jih ni več spoštoval. Zjezil se je nekoč kmet (Krupet) iz

¹³ Ta in sledeče pravljice so se podale po sporočilih gosp. Adolfa pl. Kapusa.

Mišač nad njimi, ko se je ponoči vračal iz Kamne gorice na Globoko in so se mu zopet smejali in razgrajali. Vedel je, da se škrate uniči le, ako se ga udari z obrnjeno dlanjo po glavi. Zamahnil je proti najveselejšemu izmed njih, ki je sedel na lesi. Škrat pade mrtev z lese, kmet pa zbeži. A vedno čuje za seboj vpitje ostalih škratov: «Ker si ga ubil, pa ga pokoplji!» Pol mrtev od strahu pridrvi domov, se vleže v posteljo ter jame na vso silo moliti rožni venec. Šele tedaj so umolknili škrtatje. Umolknili pa so za vedno, ni jih več videti. Od tistega časa propada železarstvo v lipniški dolini. Na kamnu pri Cajnarju, kjer so nekđaj razbijali škrtatje, stoji sedaj sv. Razpelo.

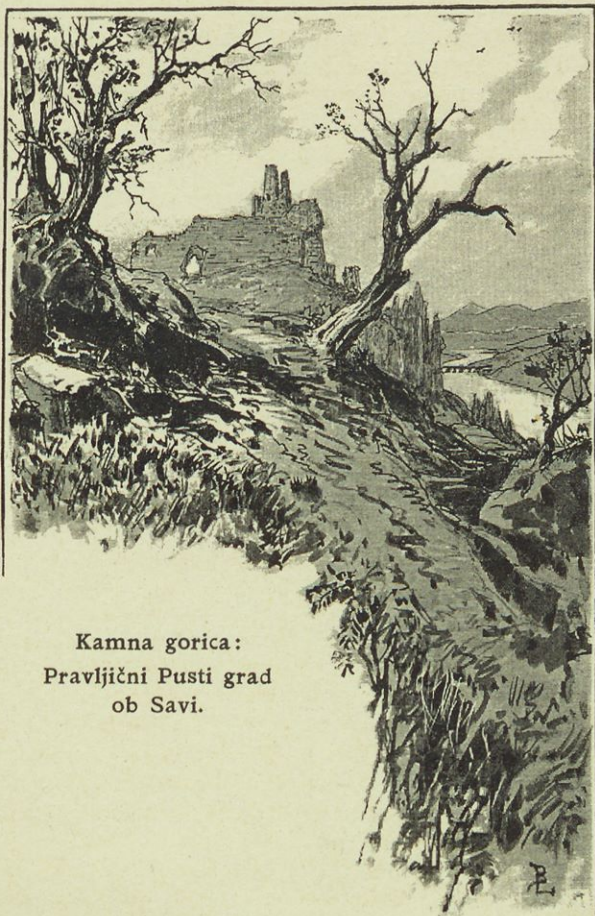
Pravljica o Pustem gradu.

Ako gledaš z radovljiškega kolodvora proti temnim vrhovom Jelovice, zapaziš na grebenu, ki se vleče med Savo in Jelovico, razvalino nekđaj mogočnega gradu, ki ga ljudstvo imenuje «Pusti grad». H gradu dospeš po cesti, ki vodi čez savski most skozi lipniško dolino v Kamno gorico. Pri selu Lancovo na vrhu serpentin se cepi na levo gozdna pot, ki te dovede v pičli četrt uri do razvalin.

Živel je nekđaj grof z grofico, ki mu pa ni bila zvesta. Da si olajša srčno bol, se napoti nekoč na lov v temne jelovške gozdove. Na lovu zaide ter dospe po dolgem iskanju do kočice enega svojih podložnikov. V tej kočici spozna deklico, ki je bila tako lepa, da vzbudi v njem vročo ljubezen do nje; sklene živeti z njo in si zgradi na kraju, kjer stoji sedaj «Pusti grad», mogočno graščino. V novem zakonu mu druga žena porodi čvrstega sina in tako jima ni ničesar manjkalo.

Ko izve prejšnja žena vse to, oživi v njej stara ljubezen do grofa. Poda se k njemu in ga skuša pregovoriti, a grof ostane trden in jo zavrne. Zato se je sklenila maščevati nad njim in njegovo rodbino. Po čarovnici ciganki si pridobi ostro iglo in zastrupljen nož ter pride pod pretvezo, da se hoče z njim pobotati, zopet k grofu v grad. V neopaženem trenutku zabode mlademu grofovemu sinčku iglo v glavo, njemu samemu pa ponudi jabolko, prerezano na dva kosa. En kos poje sama, drugega pa zastrupi z nožem ter ga dá jesti bivšemu soprogu. Ko prineso grofu mrtvega sinčka, že tudi on umira v strašnih mukah, a še ima toliko moči, da strmoglavi hudobno ženo z gradu v prepad, grad sam pa zažge.

Zločesta grofica pa ni umrla, ampak bila je v kazen za svoje grozovite pregrehe spremenjena v ostudno kačo z zlato krono na glavi, ki še danes lazi po razvalinah «Pustega gradu».

Kamna gorica:
Pravljični Pusti grad
ob Savi.

Na mestu, kjer se je spremenila hudobna grofica v ostudno kačo, je zrastle mogočna lipa. Kadar se bo ta lipa posekala, se bo iz nje napravila zibelka. Novorojenec, ki se bo položil v to zibelko, bo rešil začarano grofico. Udaril bo kačo s tremi

leskovimi mladikami trikrat po telesu: enkrat po glavi, enkrat po hrbtu in enkrat po repu. Kača se bo spremenila zopet v grofico in bo svojemu rešitelju pokazala vse zaklade, ki jih hrani «Pusti grad».

Lipa, o kateri govori pravljica, je v resnici stala na «Pustem gradu». Bila je več sto let stara in znotraj že vsa votla. Pred kakimi 40 leti pa je bila od neznanih storilcev posekana in spravljena. Tedanji lastnik grof Thurn-Valsassina je bil nad tem vandalizmom ogorčen ter je pustil storilce zasledovati, a ves trud oblasti je bil zaman. O lipi se ni našlo več sledu.

Lipo je še videl in poznal domačin pesnik Lovro Toman, ki poje v svoji odi «Vidovc» o njej:

Pa še današnje dni
vendar — nasekana —
tam zmiraj mi stoji,
prečudna lipica. —

«Pusti grad» bo izginil v zelenem valovju smrekovega gozda, ki dorašča okoli njega. Grofica pa je menda na veke zakleta, ker ni bilo do sedaj slišati, da bi bil kdo iz lesa posekane lipe napravil zibelko.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000349648

